

II. TÉMA:

AZ ÉSZLELÉS STRUKTÚRÁJA ÉS GYAKORLATA

5. lecke:

Az észlelés általános struktúrája

Az észlelés, ha abban az aktuális jelentésében értjük, ami minden tudatos embert életének minden tudatos pillanatában jellemez, akkor egy rendkívül (egyres értelmzők szerint végtelenül) összetett aktus. Az észlelés struktúrája kifejezés arra utal, hogy ezt a rendkívüli összetettséget „szétszálazzuk”, és megpróbáljuk megérteni, milyen nagyobb összetevőkből áll, azaz milyen struktúrával rendelkezik az észlelés. Ez a kurzus ezt a struktúrát igyekszik feltárni, és lépésenként végigkövetni.

1. Kiinduló pont:

- a. Az észlelés rendkívüli összetettsége mellett minden észlelő tudat számára *egységes*. Ez azt jelenti, hogy az észlelés mindig feltételezi az öntudat egységét. (Kant ezt az **appercepció szintetikus egységének** nevezi). Ezek szerint az észlelés forrásául szolgáló külső ingerek és belső mentális események sokasága egyetlen egységbe szerveződik. Lényegében *ezt az egységet nevezzük észlelésnek*. Az észlelés elemzése ezt az egységet próbálja meg felbontani komponenseire.

2. Első szint: az érzékszervi észlelés

- a. Az érzékszervi észlelés sémája:
 - i. inger → érzékszerv
→ érzékelés →
észlelés
- b. Az érzékszervi észlelés azt a folyamatot írja le, amelynek során a külvilág

ingerek formájában érzékszerveinket *afficiálja* (ingerli), az érzékszerveink pedig ezeket az ingereket idegi információkká fordítják le. Ez lényegében az érzékelés folyamata. Majd pedig ezek az elmében tudatosulnak, és így észleléssé változik.

- c. Megjegyzés: jelen esetben ennek a folyamatnak a fizikai, biokémiai, neorobiológiai és pszichofizikai aspektusát nem vizsgáljuk, hiszen – miként korábban tisztáztuk – az észlelést elsősorban fenomenológiai perspektívából elemezzük.
- d. Az érzékszervi észlelés „csatornáit”
- i. ízlelés
 - ii. szaglás
 - iii. tapintás
 - iv. hallás
 - v. látás
- e. A *sensus communis*: az antikvitástól fogva, főként az arisztotelianus-skolasztikus hagyományban beszéltek egy ún. „közös érzékről” (*sensus communis*), amely az öt érzékszerv egységesítéséért felelős. Ritka ugyanis az az észlelési szituáció, amikor csak egyetlen „csatornán” keresztül kapunk információkat a külső valóságról. Többnyire az érzékszervek együttműködnek (egy tárgynak, amit látunk, van szaga, esetleg hangot ad, stb.). Ezért az érzékszervi észlelésben ezek a különböző csatornán érkező információk egy **közös érzékben** egységesülnek. A „közös érzék” e fogalmát ma ebben a formában már nem használjuk.

3. Második szint: Az érzékszervi észleletek egységbe foglalása az elmében: fogalmak

- a. Mint már említettük, az érzékelésből annak köszönhetően lesz észlelés, hogy a külső valóságról **mentális reprezentációkat** alkotunk, amelyeket belül szemlélni tudunk, szemügyre tudjuk ezeket venni, és mentális

műveleteket tudunk velük végezni. Ilyen az összekapcsolás, szétválasztás, elemzés stb. Ezeket a mentális reprezentációkat **ideáknak, képeknek, fogalmaknak, eszméknek** nevezzük.

- i. A fogalmak lehetnek képek, amelyeket a képzelet segítségével jelenít meg az elme
 - ii. A fogalmak lehetnek kép nélküli elvont fogalmak, amelyeket szintén meg tudunk jeleníteni, de ezt nem a képzelet segítségével tesszük.
- b. Itt az észlelésből eljuthatunk különböző ún. mentális képességek (lelki fakultások) felismeréséhez, mint az ész/értelem, a képzelet, az emlékezet. Ezek elemzése nem része az észlelés elméletének.

4. Harmadik szint: a testészlelés

- a. A tapintás összefügg a testérzékeléssel (mint már említettük).
- b. A testérzékelés azonban gyakran független a tapintástól (pl. fájdalom)
- c. A testérzékelés szorosan összefügg az érzésekkel, hiszen a testemet érzem, és sok esetben ahogyan a testemet érzem, úgy érzem magamat.
- d. A testérzékelésből eljutunk az érzelmekig, hiszen a testérzékelés, valamint a test aktuális állapota váltja ki az érzelmeket (emóciókat, affektusokat)

5. Negyedik szint: az érzelmek (emóciók, affektusok)

- a. Mint már említettük, az érzelmek szerves részét képezik az észlelés struktúrájának, amennyiben minden észleleti aktus **ézelmekkel** jár együtt. Máshogy megfogalmazva: minden észleletnek van affektív oldala, dimenziója.
- b. Az érzelmek tehát az észlelés része
- c. Ahogy beszélhetünk **tudatfolyamról**, úgy beszélhetünk **ézelmfolyamról** is az elmében, amely az ézelmeink állandó folytonos jelenlétét és változását jelenti.
- d. Az ézelmeket magukat is észleljük a belső észlelés részeként.

6. Ötödik szint: a tudat önészlelése

- a. Az észlelés struktúrájának legutolsó állomása és legmélyebb pontja a tudat önészlelése. Ezt a *cogito ergo sum* aktusa írja le.
- b. Ha képes vagyok a tudatot magát észlelni, akkor az a tiszta öntudat állapota.

Összefoglalás: Melyek az észlelés struktúrájának szintjei?

1. Érzékszervi észlelés
2. Fogalmi észlelés
3. Testészlelés
4. Érzelmek
5. Tiszta észlelés

Kérdések:

- Miért beszélünk az észlelés *struktúrájáról*?
- Miért kell elkülöníteni az észlelés különböző szintjeit?
- Mi alapján különítjük el ezeket a szinteket?